

Постановка проблеми. Світ, в якому живе наразі людство є цікавим з наукової точки зору та гіпертурбулентним з точки зору динаміки та характеру змін. Так Н. І. Гражевська визначає цей період як епоху біфуркацій, а Н. Н. Талєб – епохою непередбачуваних подій, які він іменує як «чорні лебеді». В свою чергу, стан у якому знаходиться на сьогодні людство з усією світовою системою міждержавної взаємодії дуже влучно відобразив відомий український діяч та вчений Я. І. Грицак, у своїй статті одному з українських видань, написавши наступне: «В світі вже не буде впевненості, це, мабуть, найбільш чесний прогноз, який можна зробити на наступні 15, 25 і, навіть, 100 років».

Початок трансформації світового устрою припав саме на події в Україні, які стали її каталізатором. Соціальний конфлікт, що виник в Україні та вилився у Революцію Гідності у 2013-2014 році запусив масштабний процес структурних перетворень як усереднені країни, так і на світовій геополітичній арені. Внутрішньодержавний конфлікт переріс у міждержавний та привів до прямих воєнних дій на території України та анексії частини її території з боку Російської Федерації.

На сьогоднішній день трансформаційний процес який відбувається в Україні у сфері державного управління та реформування ключових суспільних сфер життя українського народу є несистемним та немає чіткого стратегічного спрямування. Така ситуація є небезпечною з точки зору наявності сильнодіючих деструктивних факторів як всередині країни, так і у її зовнішньому оточенні. Соціальна напруга, яка наразі формується, в першу чергу, на базі моральної втоми та низької купівельної спроможності у більшості верст населення та нерозвиненості української економіки, стає потужним викликом перед системою державного управління України.

З позиції сучасних викликів є тільки два шляхи: побудова системно розвиненої держави, в тому числі широко застосовуючи інструменти публічного управління та напрацювання української школи архетипіки, або втрата державності з подальшою факторизацією державної системи, її

стагнацією та деградацією. Отже потрібно обирати між шляхом порядку та хаосу.

Конструктивне вирішення цих проблем неможливо без трансформації пострадянської системи державного управління України у стан прогресуючої систематизації на засадах теорії систем, публічного управління та на базі методології архетипіки, що у синтезі дасть можливість не тільки вирішувати, а і запобігати широкомасштабним соціальним конфліктам, в тому числі, з трагічними наслідками.

Розуміння системних причин сьогоденного стану через призму історичності та архетипності дасть можливість сформувати стратегію трансформації, яка при її втіленні здатна призвести до конструктивних системних змін у соціально-політичній сфері України. «Що ми можемо та повинні зробити: втримати Україну – а разом з нею і весь світ – від найгіршого», - Я. І. Грицак.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Описана проблематика не є новою для вітчизняної науки та практики проте актуальність її вирішення складно переоцінити. Складність поставленої проблеми потребує спрямування зусиль різних методологічних шкіл та напрацювань видатних вчених та практиків для її вирішення. Науково-практична проблема трансформації пострадянської системи державного управління України є багатофакторною та міждисциплінарною, а, отже, є системною і тому, на думку автора, потребує застосування системного підходу для її вирішення, застосовуючи увесь конструктивний міждисциплінарний науково-практичний інструментарій.

Проблематиці державного управління та вирішення соціальних конфліктів присвячено безліч праць вітчизняних та зарубіжних вчених. Так, аспектам трансформаційних перетворень соціально-економічних систем, в тому числі, у сфері державного управління присвятили свої праці наступні вітчизняні вчені: Б. Д. Гаврилишин [1], Л. Ю. Гордієнко [2], Н. І. Гражевська [3], П. М. Кобзев [4] та інші. Державне управління через призму теорії та практики публічного управління розкрито в працях: О. Ю. Оболенського [5], О. А. Дегтяр

[6], О. І. Грицяк [7], О. Мороз [8] та інших. В свою чергу публічне управління через призму архетипного підходу розглядається у працях О. Ю. Амосова та Н. Л. Гавкалової [9;10], а методологічні положення архетипіки в контексті описаної проблематики розглядають наступні вчені та дослідники: Е. А. Афонін та А. Мартинов [11; 12], М. Лашкіна [13], В. Ганяк [14] та інші. Проблематиці природи соціального конфлікту та походження самого поняття «соціальної конфлікт» присвячені праці наступних вчених та дослідників: І. І. Копайгора [15], О. Кучабського та І. Парабчака [16], І. Ясної [17], В. Котигоренко [18] та інших.

Авжеж описана проблематика не вичерпується працями перелічених вище дослідників та вчених, так, напевно, потрібно згадати також і наступні імена: К. Г. Юнг, Т. Парсонс, Р. Дарендерф, Ю. П. Сурмін, Ю. Романенко та ін.

Проте незважаючи на широкий спектр публікацій та досліджень проблематика трансформації пострадянської системи державного управління України як необхідної умови вирішення та запобігання соціальних конфліктів потребує подальшого дослідження та конструктивних теоретико-практичних напрацювань у цій сфері задля гарантованого переходу України на шлях системного розвитку та впорядкованості в усіх сферах суспільного життя, на що і спрямовані зусилля автора цієї роботи.

Отже, *метою роботи* в контексті зазначеного вище є поглиблення дослідження науково-теоретичних засад стратегії трансформації пострадянської системи державного управління України як необхідної умови вирішення та запобігання соціальних конфліктів на базі архетипного підходу.

Викладення основного матеріалу. Людина, індивід – це з одного боку базис всієї ієрархії суб'єктів соціально-економічних відносин, від індивідуального до мега рівня. З іншого боку, люди виконують роль проектувальників щодо створення соціально-економічних систем, таких, як наприклад, держави, а з іншого боку, вони є функціонерами, виконавцями в системах, які ж самі і створили. Ця петля зворотного зв'язку або причинно-наслідкових зв'язків має великий різновекторний потенціал як з точки зору

закладання основ для породження соціальних конфліктів, так і їх вирішення та запобігання в силу можливості набуття на практиці посилюючого або врівноважуючого характеру.

Тривалий час конфліктологія як сфера наукових досліджень не отримувала свого визнання і тому не мала можливості розвиватися. В першу чергу, така ситуація була пов'язана з тим, що в радянські часи тотально домінувала «теорія безконфліктності».

Сучасна українська конфліктологія, подібно до конфліктології всіх пострадянських країн, формувалась і розвивається під впливом спадщини радянського суспільствознавства, а також концепцій, що сформувалися на Заході. Зокрема, й досі дається взнаки один з негативів радянської доби – її запізніле, порівняно із зарубіжною наукою, звернення до соціального конфлікту [17, с.138].

На сьогоднішній день, базуючись на роботах [14-17] можна зробити висновок, що існує дві великі школи конфліктології. Такий висновок зробив ще у 1960-х роках Р. Преторіуса зазначивши, що конфліктологи у США поділилися на «школу консенсу» та «конфліктну школу».

Так, наприклад, Т. Парсонс, з його структурно-функціональною теорією, вважав, що конфлікт – це соціальна аномалія, ненормальне явище, яке вказує на певні відхилення у процесі нормального розвитку суспільства, яке трапляється через посилення в ньому соціальної диференціації, і чим ця диференціація масштабніша, тим глибшим стає розмежування людей за їхніми соціальними статусами і ролями, майновим, освітнім рівнем, тощо [17, с. 140].

В свою чергу яскравим представником протилежної позиції є Р. Дарендорф з його «функціональною теорією конфлікту». Центральним елементом конфліктної моделі суспільства побудованої цим дослідником, є визнання жорсткої взаємозалежності між «конфліктом» і «системою»: без першого немає другого, а без другого – першого [17, с 141]. Прихильниками погляду на соціальний конфлікт як на позитивне явище у суспільному розвитку також є Г. Зіммель, Л. Козер, В. Сперанський та інші.

Саме поняття «соціальний конфлікт», відповідно до [14, с. 79], розглядається як протиборство двох або декількох суб'єктів, обумовлених протилежністю (несумісністю) їх інтересів, потреб і систем цінностей. Як правило, протиборство спирається на ті чи інші соціальні норми.

Отже, соціальний конфлікт – це одне з характерних явищ розвитку суспільства, яке охоплює різноманітний спектр суперечної дійсності, та яке є піковим вираженням неможливості вирішення тих чи інших протиріч.

Незважаючи на те через призму якої теорії розглядати соціальний конфлікт він у будь якому разі має негативні наслідки у формі агресії, війни, прямого зіткнення, людських жертв та інші. Соціальні конфлікти – це, по суті, інструмент революційного розвитку соціально-економічних систем, в свою чергу, відомим є той факт, що найкращі властивості системи формуються з позиції її еволюційного розвитку, а, отже, більш сприятливим з науково-практичної точки зору є безконфліктний спосіб буття на базі поступового еволюційного розвитку.

Слід також розуміти, що безконфліктність на базі еволюційного розвитку потребує побудови досконалих соціально-економічних систем типу «держава», з одного боку, та високого рівня розвиненості свідомості у населення (активних елементів) з іншого. З позиції цього, якщо мова йде про соціальні конфлікти, саме система державного управління країни виступає першочерговим інструментом їх вирішення та запобігання .

Поняття «система державного управління» - багатоаспектне та складне, яке об'єднує в собі сукупність всіх суб'єктів державного управління – органів виконавчої влади, які, здійснюючи управлінський процес, взаємодіють між собою і навколишнім середовищем, формуючи єдине ціле. Саме від якості системи державного управління та її спроможності виробляти управлінські впливи за законом необхідного різноманіття У. Р. Ешбі залежить майбутнє всього об'єкту управління, в першу чергу, в частині безконфліктного чи конфліктного способу розвитку.

Говорячи про стан системи державного управління України слід зазначити, що вона знаходиться у стані системної кризи. На базі системного-історичного підходу зробимо більш детальний аналіз.

В 1991 році з державною мега системою СРСР відбулася ентропогенна системна катастрофа, під якою слід розуміти: результат некерованого процесу наростання ентропії в штучній організаційній системі, який спричиняє її розпад (саморуйнування) внаслідок нездатності керуючої підсистеми трансформувати організаційну систему з вихідного хаотичного стану в цільовий системний стан, тобто такий, в якому виробляється негаентропія [18, с. 9].

В свою чергу, ентропогенна системна катастрофа, що відбулася з СРСР, призвела до швидкого та безсистемного створення незалежних державних систем, серед яких опинилася система державного управління України. Внаслідок цього в ній виникла і стала наростати системна криза, яка не усунена до сих пір.

Системна криза – це стан і поведінка створеної з порушенням системних принципів і організованої до функціонування з відхиленням від системних закономірностей організаційно-економічної системи, зовнішні та внутрішні впливи на яку спричиняють в її внутрішньому середовищі режим генерації проблем, нестабільний та нестійкий стан [4, с. 14].

Таким чином необхідність трансформації пострадянської системи державного управління України обумовлена, перш за все, неефективністю її функціонування на попередніх етапах трансформації, починаючи з моменту отримання Україною незалежності, у демократичний стан з розвинутою ринковою економікою. В свою чергу, основною причиною її неефективності є системна криза, яка не усунена до сих пір та формує масштабний деструктивний потенціал для виникнення та загострення нових соціальних конфліктів. Це з одного боку.

З іншого боку слід розуміти, що тривалий період знаходження соціально-економічної системи УРСР у складі СРСР сформувало певну культуру як «образ життєдіяльності» у активних елементів (народу), яка за базовими

характеристиками значно відрізнялась від активних елементів західного суспільства.

Культура як «образ життєдіяльності» – це система цінностей, норм, установок, звичаїв та традицій, яка склалася в ході історичного розвитку певної групи активних елементів та яка впливає на всі аспекти їх індивідуальної та групової поведінки [19, с. 9; 20].

Порівняльні характеристики активних елементів соціалістичної та капіталістичної систем, як альтернативних ієрархій, що склалися у ХХ столітті представлені у роботі [21, с. 26]. Розглянемо для зручності їх у табличному вигляді.

Таблиця 1

Порівняльні характеристики активних елементів (людей) альтернативних ієрархій: капіталістичної та соціалістичної

Активний елемент	Капіталістична система	Соціалістична система
Людина	Прогресивні доміантні спадкові ознаки; ринковий менталітет; приватний власник; підприємець; носій високої моралі та загальнолюдських цінностей; пріоритет якості продукції та послуг, що виробляється; творець своєї долі; цілеспрямованість на успіх; віра в Бога; законслухняність; ринкова, економічна, фінансова та політична грамотність; коректність зовнішніх ділових та людських формальних і неформальних відносин; висока якість життя; самодисципліна; культура і самоорганізація; пріоритет інтересів надсистеми над особистими; прагнення до фінансової незалежності; високий рівень відкритості; наявність системного та стратегічного мислення	Рецесивні доміантні спадкові ознаки; неринковий менталітет (совковий); умовний співласник державної власності; носій колективних цінностей; атеїст; пріоритет суспільних інтересів над особистими; доля та добробут людини в руках держави; низький рівень економічної, фінансової та політичної грамоти; відсутність цілеспрямованості; низька якість життя; відсутність підприємливості; низькі самодисципліна, культура та самоорганізація; низький рівень відкритості; фінансова залежність; низька якість продукції та послуг, що виробляються; відсутність системного та стратегічного мислення

Виходячи з таблиці 1 можна зробити висновок, що згідно класифікації культури як «образ життєдіяльності» поданої у роботі [19, с. 9-10] за ознакою характеру впливу на функціонування та розвиток державних систем та територій, з позиції коректних ринкових умов та демократичного устрою, була

сформована потужна деструктивна сила у формі саме культури як «образ життєдіяльності».

Отже, окрім системної кризи в пострадянській системі державного управління України треба враховувати і характер впливу культури як «образ життєдіяльності» з позиції управління трансформаційними процесами, тому що саме деструктивний характер був домінуючим у більшості активних елементів, які виступали як творцями нової системи державного управління, так і її функціонерами. Закладені фундаментальні протиріччя як наслідок і призвели до двох революційних подій 2004 та 2013-2014 рр., остання з трагічними наслідками та спричиненням воєнних дій на території України, які ідуть і по сьогодні.

Таким чином, можна стверджувати, що за період знаходження України у складі СРСР були сформовані певні архетипи, які мали вплив на створення нової державної системи незалежної України та, які мають місце і по сьогоднішній день, впливаючи на перебіг трансформаційних процесів та визначаючи в цілому їх результати.

Архетип – це колективна пам'ять людства, закладена в кожній особистості апіорі. Архетипи впливають на всі конструкти соціальності. Це і повсякденна сфера життя, звички, традиції й норми соціального контролю. Це і соціальна організація, актуальні соціальні інститути, політична організація суспільства. Це і уявлення суспільства про себе та навколишній світ. Це і мотиваційні, інтеракційні процеси та соціальне структурування [12, с. 15].

Таким чином стратегія трансформації пострадянської системи державного управління у стан прогресуючої систематизації, де не буде місця соціальним конфліктам, а буде реалізований еволюційний процес розвитку, повинна базуватися на засадах теорії систем, публічного управління та методології архетипіки.

Один з варіантів тлумачення поняття «стратегія», який підходить до використання в контексті соціально-економічних систем типу «держава» згідно [22] – є план, керівництво, орієнтир або напрям розвитку, дорога із

теперішнього в майбутнє. В свою чергу, спираючись на [3, с. 95], під трансформацією у широкому сенсі розуміють процес перетворень, який поєднує як еволюційну, так і революційну форму розвитку економічної системи. Момент переходу системи до нової траєкторії розвитку трактується як царина революційних зрушень (революційні трансформації), а процес адаптації системи до нової траєкторії та накопичення факторів, що призведуть до майбутньої кризи та катастрофи, визначається процесом еволюційного розвитку (еволюційні трансформації).

Отже, в широкому сенсі «стратегія трансформації» в контексті соціально-економічної системи типу «держава» – це є план, керівництво, орієнтир або напрям розвитку, дорога із теперішнього в майбутнє шляхом еволюційних або революційних перетворень.

Згідно дослідження проведеного автором, результати якого подані вище двома ключовими факторами при розробці стратегії трансформації пострадянської системи державного управління мають стати саме: стан системи державного управління та характер культури як «образ життєдіяльності», які підтримують стан один одного, формуючи петлю посилюючого зворотного зв'язку.

При цьому відомим є той факт, що державні системи в демократичних країнах створюються для задоволення потреб усього народу, що проживає на його територіях, незалежно від національності. Ці потреби полягають в створенні сприятливих умов для життєдіяльності та гармонійного розвитку народу, забезпечення його особистих прав і свобод, захисту власності і території, а також участі в управлінні державою. Ці базові положення мають виступити саме тим орієнтиром та напрямом, який повинна містити стратегія трансформації пострадянської системи державного управління. Реалізуючи це призначення вона автоматично мінімізує ймовірність виникнення соціальних конфліктів.

Інструментами системного вдосконалення системи державного управління України в контексті стратегії трансформації як необхідної умови вирішення та

запобігання соціальним конфліктам повинні стати моделі публічного адміністрування.

Згідно [9, с. 7] публічне адміністрування можна визначити як взаємовплив суб'єкта управління та носія влади на суспільні процеси та відносини відповідно до суспільно-значущих функцій і повноважень. У вузькому сенсі публічне адміністрування пов'язане з виконавчою гілкою влади і розглядається як: 1) професійна діяльність державних службовців, яка охоплює всі види діяльності, спрямовані на реалізацію рішень уряду; 2) вивчення, розробка і впровадження напрямів державної політики. У широкому сенсі під публічним адмініструванням розуміють систему управління, представлену адміністративними інститутами в рамках прийнятої структури влади.

На сьогоднішній день існують три моделі публічного адміністрування, які удосконалюються та розвиваються, в тому числі на архетиповій парадигмі [9, с. 9]:

Old Public Management – класична бюрократична форма організації, описана М. Вебером як ідеальний тип раціональної форми правління, що завдяки принципу праводержавності відзначається високим рівнем прогнозованості для політики і для громадян.

New Public Management – це сукупність адміністративно-політичних стратегій реформування, в основу якої покладено переважно тлумачення адміністративної діяльності крізь призму приватної економіки.

«Good Governance» наповнює концепцію державного управління соціальною та гуманітарною складовими, формує новий підхід до розуміння необхідного самоврядування, що має тепер не тільки відповідати вимогам ефективності, а і бути відкритим, доступним, підзвітним, підконтрольним і чутливим до вимог громадян, їх потреб і прохань.

Автор погоджується з позицією авторів роботи [9] щодо того, що в Україні спостерігається існування моделей Old Public Management та New Public Management та пропонує в якості цільового орієнтиру в рамках стратегії трансформації на першому етапі – розглядати усталений перехід до моделі

New Public Management, а на другому етапі вже до моделі публічного адміністрування - «Good Governance».

В свою чергу, в якості орієнтиру для управління культурою як «образ життєдіяльності» потрібно взяти за орієнтир характер її прояву у прогресивних суспільствах згідно моделі поданої у роботі [19, с. 12]. Згідно цій моделі культура як образ «життєдіяльності» поділяється на п'ять оціночних параметрів, а саме:

1. Рівень стану світогляду активних елементів.
2. Рівень стану ціннісних чеснот активних елементів.
3. Рівень стану соціальної поведінки активних елементів
4. Рівень стану економічної поведінки активних елементів.
5. Рівень стану екологічної поведінки активних елементів.

Кожний з цих п'яти параметрів, якими представлений перший рівень у моделі ділиться на підпараметри в межах своєї групи та при проведенні експертного дослідження та оцінки, та побудови результуючого графічного профілю дає можливість напрацьовувати системні рішення з точки зору формування плану стратегічних змін по цьому блоку, в межах стратегії трансформації пострадянської системи державного управління України.

Цільовим орієнтиром по цьому блоку в стратегії трансформації повинна стати культура як «образ життєдіяльності» яка характеризується нейтральним, а не деструктивним характером з точки зору сприяння розвитку держав та територій, а на другому етапі трансформаційних перетворень – конструктивна.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Пострадянська система державного управління України знаходиться у стані системної кризи. В ситуації несистемних трансформаційних перетворень та відсутності чіткої стратегічного спрямованості, в тому числі з урахуванням викликів сучасного світу – це стає небезпечним з точки зору виникнення та загострення соціальних конфліктів та можливості її подальшого існування в цілому.

Соціальний конфлікт – це одне з характерних явищ розвитку суспільства, яке охоплює різноманітний спектр суперечної дійсності, та яке є піковим

вираженням неможливості вирішення тих чи інших протирічч. Саме система державного управління країни відіграє одну з найважливіших ролей у вирішенні та запобіганні соціальних конфліктів.

Ентропогенна системна катастрофа, що сталася у 1991 році з СРСР призвела до того, що окрім виникнення системної кризи у новій створеній системі державного управління України були перенесені певні архетипи сформовані за часів перебування в СРСР та, які мали вплив на створення нової державної системи незалежної України та, які мають місце і по сьогоднішній день, впливаючи на перебіг трансформаційних процесів та визначаючи в цілому їх результати, а саме до неї була перенесена деструктивна культура як «образ життєдіяльності» з позиції розвитку демократії та побудови розвиненої ринкової економіки.

Базуючись на принципових положеннях теорії систем, публічного управління та методології архетипіки були розроблені концептуальні положення щодо змісту стратегії трансформації пострадянської системи державного управління як необхідної умови вирішення та запобігання соціальних конфліктів.

Так в основу стратегії трансформації пострадянської системи державного управління повинні лягти: стан системи державного управління та характер культури як «образ життєдіяльності», які формуючи петлю посилюючого зворотного зв'язку підтримують стан один одного.

Запропоновано в якості цільового орієнтиру в рамках стратегії трансформації на першому етапі – розглядати усталений перехід до моделі New Public Management, а на другому етапі до моделі публічного адміністрування - «Good Governanse». Цільовим орієнтиром в блоці культура як «образ життєдіяльності» в стратегії трансформації на першому етапі повинен стати перехід до нейтрального характеру, замість деструктивного, а на другому етапі трансформаційних перетворень – до конструктивного.

Подальші дослідження автора будуть спрямовані на поглиблення теоретико-практичних положень щодо розробки конструктивного системного

інструментарію трансформації соціально-економічних систем типу «держава» на засадах теорії систем, публічного управління та методології архетипіки.

Список літератури

1. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговказики в майбутнє: доп. Римського Клубу / Б. Гаврилишин; упоряд. В. Рубцов. – Вид. 4-те, без змін. – К.: Унів. Вид-во ПУЛЬСАРИ, 2013. – 248 с.
2. Гордієнко Л. Ю. Управління організаційними трансформаціями: теоретико-методологічні засади та управлінський інструментарій : монографія / Л. Ю. Гордієнко. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2011. – 440 с.
3. Гражевська Н. І. Еволюція сучасних економічних систем : навч. посіб. / Н. І. Гражевська. – К. : Знання, 2011. – 286 с.
4. Кобзев П. М. Системный подход к совершенствованию государственного управления и местного самоуправления / П. М. Кобзев // Управління розвитком. – ХНЕУ. – 2005. – № 2. – С. 13 – 16.
5. Оболенський О. Ю. Розвиток суспільства та публічне управління / О. Ю. Оболенський // Bulletin NAPA. – 2013. – С. 27 – 33.
6. Дегтяр О. А. Роль системи публічного управління в соціальній сфері суспільства / О. А. Дегтяр // Публічне урядування. – 2016. – С. 89 – 94.
7. Грицяк І. А.. Публічне управління в Україні: становлення за європейськими стандартами / І. А. Грицяк // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Державне управління. – 2010. - № 2. – С. 5-11.
8. Мороз О. Публічне управління в Україні: проблеми становлення та ефективності / О. Мороз // Збірник наукових праць «ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ». – 2013. – Вип. 34. – С. 41 – 47.
9. Амосов О. Ю. Моделі публічного адміністрування (архетипова парадигма) / О. Ю. Амосов, Н. Л. Гавкалова // Публічне управління: теорія та практика. – 2013. – Спец. Вип. – С. 6 – 13.
10. Амосов О. Ю. Концептуальні засади публічного управління: архетипний підхід / О. Ю. Амосов, Н. В. Гавкалова // Публічне управління: теорія та практика. – 2015. – Спец. Вип. – С. 8 – 12.

11. Афонін Е. Універсальне й унікальне в процесі суспільної трансформації / Е. Афонін, А. Мартинов // Публічне управління: теорія та практика. – Вип 3-4. – Х., – 2010. – С. 250 – 263 .

12. Афонін Е. Теоретичні та методологічні аспекти розвитку української школи архетипіки / Е. Афонін, А. Мартинов // Публічне управління: теорія та практика. – 2015. – Спец. Вип. – С. 13– 18.

13. Лашкіна М. Хаос, самоорганізація та кооперація як архетипи державності для України / М. Лашкіна // Публічне управління: теорія та практика. – 2015. – Вип. 1 (спец. вип.). – С. 162 – 167.

14. Копайгора І. І. / Історичні передумови виникнення поняття «соціальний конфлікт» / І. І. Копайгора // Форум права. - 2007. - № 2. – С. 82 – 79.

15. Кучубський О. Особливості соціального конфлікту як актуального чинника державного регулювання суспільних відносин / О. Кучабський, І. Парубчак // Збірник наукових праць «ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ». – 2012. – Вип. 32. – С. 13 – 19.

16. Ясна І. (Пост)сучасні соціальні конфлікти: спроби концептуалізації / І. Ясна // Філософська думка. – 2015. - № 4. – С. 104 – 117.

17. Котигоренко В. Знання про соціальний конфлікт: абсолют чи відносність? / В. Котигоренко // Політичний менеджмент. – 2003. – № 2. – 137 – 155.

18. Гагаринов А. В. Энтропогенная системная катастрофа XX века: сущность, причины, последствия / А. В. Гагаринов, П. М. Кобзев, А. А. Котляр // Бизнес Информ. – 2015. – № 5. – С. 8 – 15.

19. Гагаринов А. В. Культурный феномен и его роль в трансформации постсоветской государственной системы управления Украины: основные архетипы устойчивого развития / А. В. Гагаринов // Архетипіка і державне управління: виклики та ризики суспільної трансформації [Текст] : зб. наук. пр. переможців і кращих авторів Четвертого міжнар. конкурсу молодих учених ; 28

трав. 2016 р., Київ, Україна / за наук. ред. Е. А. Афоніна, Г. Л. Рябцева. – Київ ; Тбілісі : Псіхея, 2016. – С. 7 – 16

20. О. Naharinov. Cultural Phenomenon as the Basic Factor of Systemic Competitiveness Of Organizations or New Paradigm of Humanity Development» / О. Naharinov, Р. Kobziev, А. Kotliar. – LAP LAMBERT Academic Publishing. – 2014. – 66 р.

21. Кобзев П. М. Системный анализ созданных альтернативных иерархий организационно – экономических систем / П. М. Кобзев // Економіка розвитку. – ХНЕУ. – 2009. – № 4 (52). – С. 24 – 29.

22. Минцберг Г. Школы стратегий / Г. Минцберг, Б. Альстрэнд, Д. Лэмпел. – СПб.: Питер, 2000. – 336 с.